

Роль виховного впливу викладача сучасного університету в підвищенні рівня навчальної активності студентів спеціальності «Соціальна педагогіка»

У статті розглянуто проблему гуманізації вищої освіти, можливості підвищення її якості засобами виховання, роль викладача сучасного університету як вихователя студентської молоді спеціальності «Соціальна педагогіка» в ситуації подолання можливих суперечностей упродовж навчального процесу, підвищення рівня навчальної активності майбутніх соціальних педагогів. Розкрито, що виховний процес у вищій школі може здійснюватися успішно лише за умови взаємної поваги і довіри між вихователем та вихованцями. Повинна

© Маковська О., 2013

існувати довіра викладача до студента, розуміння особливостей його віку, психіки, індивідуальних особливостей, які повинні поєднуватися з розумінням неповторності кожної особистості.

Ключові слова: виховний вплив, формування особистості спеціаліста, педагогічна взаємодія, гуманізація, позааудиторна робота, трансляція знань, майбутні соціальні педагогі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нині важлива й актуальна проблема покращення якості вищої освіти в Україні, оскільки з огляду на кризовий стан економіки країна має залучити до боротьби з його наслідками найкращі інтелектуальні сили суспільства – випускників університетів. Виховання студентів – один із головних складників педагогіки вищої школи, тому серед іншого система виховної роботи у вищому навчальному закладі має забезпечувати найсприятливіші психолого-педагогічні умови для вільного самовизначення та самоутвердження кожного студента, реалізації ним своїх потреб, нахилів і можливостей. Цілеспрямований виховний вплив на розвиток особистості майбутнього спеціаліста в Україні має важливе значення. Існує потреба в гуманізації всіх сфер суспільного життя, яка детермінує значно більші вимоги до виховних аспектів освітнього процесу у вищих навчальних закладах. На сьогодні викладач вищої школи в Україні виступає не тільки як «передавач» навчально-професійних знань. Зазначимо: для того, щоб навчання було виховним, воно має бути переконливим, для цього потрібно не просто передавати знання, а й підтверджувати їх фактами, прикладами, зіставляти альтернативні підходи. Доступність будь-якого матеріалу й економія часу на його опрацювання надає майбутнім соціальним педагогам більші можливості для самоосвіти, духовного й культурного розвитку. І саме в особі викладача, який має бути наставником, студенти спеціальності «Соціальна педагогіка» можуть отримати відповіді на свої запитання для подальшого самовдосконалення.

Аналіз останніх наукових досліджень цієї проблеми. Проблеми виховного впливу викладача сучасного університету в підвищенні рівня навчальної активності студентів досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: С. С. Вітвицька, В. Н. Назаров, С. Ф. Орлянський, Г. П. Сидоров, Л. М. Сіднев, О. Л. Скидин, С. Д. Смирнов; щодо спеціальності «Соціальна педагогіка» важливими є дослідження українського науковця Р. Х. Вайноли.

Мета статті – визначити роль виховного впливу педагогічної взаємодії в процесі надання й отримання знань в університетах України (для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка»).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Більшість науковців стверджує, що метою виховання є сприяння розвитку у вихованця здібностей та якостей, які мають виявлятися відповідно до «ідеалу виховання».

Засобом виховання є, насамперед, приклад, який вихователь надає вихованцеві поряд з переконаннями, навчанням, вимогами чи заборонами. Те, яким прикладом може слугувати викладач вищої школи для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка», є щоденним актуальним питанням.

Виховання особистості ставить завдання розгортання здібностей людини і формування гармонійного цілого (духу, розуму та тіла), надбання вихованцем сприятливих для нього самого і для суспільства душевно-духовних настанов стосовно інших людей, сім'ї, народу, України. У процесі виховання ми вбачаємо важливим все, що супроводжує освітню діяльність студентів і, насамперед, спілкування між викладачами та студентами під час спільної навчальної діяльності. Важливу роль у вихованні відіграє викладач університету. Сьогодні виховання може і має розумітися не як одночасне передавання знань і оцінних суджень від старшого покоління до молодшого, а і як взаємодія та співпраця викладачів і студентів у сфері їх спільного буття.

Авторитет викладача – інтегральна характеристика його професійної, педагогічної та особистісної позиції в колективі, яка виявляється в процесі взаємин з колегами, студентами і впливає на успішність навчально-виховного процесу.

За ствердженням Ф. А. Дістервега – «вчителя вчителів», педагог – це така людина, завдяки якій «людство рухається вперед». Він сформулював вимоги до вчителя, відповідно до яких можна створювати найбільш сприятливі умови для навчально-виховного процесу. Він вважав, що вчитель повинен прагнути зробити навчання цікавим для того, хто навчається; «мистецтво навчання включає в себе не уміння розповідати, а й уміння збуджувати, пробуджувати, оживляти» [1, 450–463].

Викладач вищої школи, який вміє викликати інтерес до своєї особи готовністю ділитися не тільки своїм професійним, а й духовним досвідом, виявляє свою зацікавленість у тому, щоб його студенти спеціальності «Соціальна педагогіка» прагнули до загальнолюдських цінностей: світу літератури, мистецтва, творчості.

Виразник ідеї гуманізму Г. С. Сковорода (1722–1794) убачав в освіті спосіб моральної перебудови світу, створення справедливого суспільства. Виходячи з положень гуманізму, філософ звертав увагу лише на значення у вихованні поваги та любові педагога до особистості дитини. Він вважав, що чуйність, гуманність і чесність можуть сформувати в юнацтва тільки такі педагоги, яким ці якості глибоко притаманні [2, 164–197]. Відомий педагог А. С. Макаренко рекомендував особливо берегти тривалість педагогічного впливу, що цілком можливо за умови підтримання педагогічним працівником свого персонального інтересу до питань розвитку духовності в особистостях своїх вихованців. Не випадково А. С. Макаренко неодноразово наголошував, що його педагогічним кредо було: якомога більше вимог до людини і якомога більше поваги до неї. У багатьох випадках виховні зусилля зводяться нанівець через те, що немає системи вимог. Це стосується технології виховної діяльності в сім'ї, загальноосвітній школі, вищих навчальних закладах, у виробничих колективах і в державі загалом. Виховання проектує відповідний вплив на почуття та емоції людини, потребує обов'язкового її залучення, а отже не може здійснюватися тільки раціональним шляхом.

Механізм залучення базується на емпатії: співчутті, співучасті, співпереживанні. Виховання неможливе без глибокої довіри того, кого виховують, до вихователя. Той вихователь, який не є авторитетом для вихованця, не має позитивного результату в процесі виховання. У цьому разі можлива тільки передача інформації. Довіра вихованців виявляється в стійкому бажанні наслідувати вихователя. Тому, на нашу думку, тільки на основі глибокої довіри можливе самовиховання. Упродовж навчання в університеті в Україні студенти спеціальності «Соціальна педагогіка» продовжують доводити до певної фази розвитку свої особистісні й професійні якості. Виховний процес може здійснюватися успішно лише за умови взаємної поваги й довіри між вихователем та вихованцями. Довіра викладача до студента, розуміння особливостей його віку, психіки, індивідуальних повинні поєднуватися з розумінням неповторності кожної людської долі, з умінням звернути увагу на найбільш розвинені якості особистості [6].

Викладач має вміти враховувати темперамент, особливості характерів. Індивідуальні риси кожного студента допомагають правильно аналізувати випадки розбалансованості мотивів і вчинків, керувати поведінкою кожного студента.

Цілком вірогідною ми вважаємо наявність суперечностей і можливість вирішення більшості з них упродовж навчання в університеті майбутніх соціальних педагогів. Основні суперечності періоду формування особистості фахівця такі: 1) студент намагається побачити в цей період контури майбутньої професії. Умови ж об'єктивно спонукають його до вирішення найактуальніших завдань, пов'язаних із поточною успішністю; 2) викладач спирається на думку свого колективу, його традиції, вимоги керівництва, багатий минулий досвід навчання та праці в університеті, а студент є лише членом академічної групи, яка спочатку суттєво не допомагає йому; 3) викладач володіє знаннями про особистість студента, спостерігає за її вдосконаленням краще, ніж сам студент та академічна група; 4) студенти пізнають індивідуальні особливості викладача швидше, ніж останній пізнає особливості студентів, потрібні йому для здійснення індивідуального підходу у вихованні та навчанні; 5) викладач досконало знає умови вищої школи і вимоги до навчально-виховного процесу, студент засвоює їх поступово; 6) викладацький колектив більш-менш чітко уявляє розподіл матеріалу, що засвоюється упродовж курсів і семестрів навчання, студент ознайомлюється з цим, переходячи з курсу на курс; 7) студент стикається в університеті з порівняно більшою масовістю навчання й універсалізмом вимог. Розуміння студентом цих обставин та індивідуальні психологічні особливості допомагають йому сконцентрувати увагу на осмисленні умов вищої школи, певних форм навчання і виховання [3, 204].

Більшість науковців зазначає, що ці суперечності приховані за загальним перебігом навчально-виховного процесу, поточними турботами та справами, недоліки в розвитку у студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» професійної спрямованості та підготовки привертають до себе увагу викладачів лише настільки, наскільки вони ускладнюють працю студента із засвоєння тієї чи іншої фахової дисципліни.

В. П. Бех вважає важливим той факт, що виховання як справжня діюча сила безпосередньо впливає на позитивний і негативний зворотний зв'язок. На думку В. П. Беха, з першого погляду на виховання ми бачимо тільки його кінцевий результат – конкретну дію, а насправді маємо перед собою складну картину внутрішньої духовної взаємодії системного характеру [4, 55]. Науковець вважає, що генетично виховання прямує за інтелектуальним розвитком, тобто безпосередньо залежить від змісту освіти, отже, воно має бути, зокрема у вищій школі, напруженою спільною творчою

діяльністю студента й викладача. Особливо важливим є це для майбутніх соціальних педагогів, тому що вони мають працювати у сфері «людини–людина». Це перша необхідна умова забезпечення ефективності виховного процесу у вищій школі України.

Український дослідник В. П. Бех запропонував для підвищення результативності інституту виховання закласти в зміст національної програми освіти таку інформаційну базу, яка дала б змогу на основі фенотипічної інформації забезпечувати рух відповідним виробничим силам суспільства у XXI ст.

Науковець робить висновок про те, що суспільне виховання потребує концептуального оновлення. Його генеральним напрямом має стати всебічний розвиток творчої активності особистості, спрямований на економію суспільного часу. Надання вихованню концептуального характеру здебільшого залежить від того, наскільки організатори виховної роботи системно уявляють і охоплюють виховним інструментарієм всю сукупність соціальних і психофізіологічних механізмів [4, 60]. Отже, виховна робота як одна із головних складових частин виховного процесу вищої школи має два аспекти: по-перше, конкретні дії й операції вихователя, які він виконує в повсякденному житті, спілкуванні з вихованцями; по-друге, дії, вчинки, поведінку вихованця в процесі засвоєння духовних знань, формування моральних навичок, звичок і вмінь.

Організацію виховної роботи можна визначити як управління виховним процесом, участь у ньому й активне самовиховання студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Це відповідає методам виховання, що класифіковані на три групи: безпосередній виховний вплив, опосередкований виховний вплив і методи самовиховання. Також зауважимо, що в процесі виховання не може бути стандартних ситуацій і стандартних підходів до використання способів виховного впливу, а оскільки педагогіка є, насамперед, мистецтвом, то слід згадати вислів А. С. Макаренка про те, що жоден засіб «не можна розглядати відокремлено від системи». Найбільша вада нашої системи виховання, й у вищій школі також, на думку Л. М. Сіднева, у тому, що на певному етапі становлення вона розірвала зв'язок із загальнолюдськими цінностями, втратила, а можливо, й не виробила орієнтації на розвиток особистості [5, 94]. Визначаючи коло проблем, котрі стосуються здійснення виховної діяльності зі студентською молоддю, більшість авторів наголошують на тому, що помітно знижується інтерес у студентів до літератури, класичної музики, театру. Виникає загроза того, що моральні, гуманістичні цінності втрачать своє значення. Зростає рівень злочинності, гостро постає проблема наркоманії, збільшується кількість хворих на СНІД. Майбутнім соціальним педагогам, починаючи з першого курсу навчання, всі ці негативні явища знайомі. Окреслені проблеми досконало розглядаються в процесі вивчення обов'язкового навчального курсу «Соціальна педагогіка».

Визначаючи організаційні форми виховної роботи, С. С. Вітвицька доводить, що основні напрями виховання реалізуються в педагогічних вищих навчальних закладах у процесі навчання та позааудиторній діяльності студента. На думку науковця, позааудиторна виховна робота у вищій школі проводиться на основі студентського самоврядування, активності та самостійності студентів за умови керівної ролі студентського активу й педагогічної допомоги викладачів. Позааудиторна робота стимулює формування особистості майбутнього соціального педагога в контексті професіоналізації всіх виховних впливів на студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

Професіоналізація позааудиторної роботи вміщує, з одного боку, спеціалізацію, тобто врахування специфіки факультету, а з іншого – педагогізацію, яка враховує загальну професіограму соціального педагога, надаючи всій системі навчально-виховної роботи у вищій школі педагогічної спрямованості, широко застосовуючи в практиці виховання приклади з професійної діяльності соціальних педагогів.

С. С. Вітвицька вважає, що позааудиторна виховна робота дає змогу надати процесу набуття професії особистісного спрямування. Вона містить форми, які забезпечують удосконалення соціально-педагогічної підготовки студентів. Основними напрямками професіоналізації позааудиторної та виховної роботи можна вважати:

- врахування специфіки факультету при організації та проведенні виховної роботи зі студентами;
- використання форм, що відображають специфіку професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів;
- моделювання та розв'язання соціально-педагогічних ситуацій;
- вдосконалення умінь і особистісних якостей майбутніх соціальних педагогів у процесі включення їх до активної позааудиторної виховної діяльності;
- психолого-педагогічне обґрунтування методів і форм позааудиторної роботи студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

Основними напрямками виховної роботи у вищій школі України формування наукового світогляду; громадське та патріотичне виховання; правове виховання; моральне виховання; художньо-естетичне; трудове, фізичне виховання; екологічне виховання; професійно-педагогічне виховання. Основними засобами та формами реалізації цих напрямів роботи у вищій школі диспути, вечори, читацькі конференції, бесіди, свята, лекції, зустрічі [3, 122–123].

Висновки. Проблема ефективності виховного впливу викладача вищої школи України на студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» багатогранна і потребує осмислення з боку всіх учасників навчально-виховного процесу. Бажано вживати всіх можливих заохочувальних засобів з досвіду вищої школи для підвищення вмотивованості викладацького складу до виконання виховної роботи. Спілкування між викладачем і студентом спеціальності «Соціальна педагогіка» має суттєве значення для розвитку та виховання майбутніх соціальних педагогів. Це дає викладачеві відчуття необхідності його праці, її соціальної значущості, затребуваності. Воно дуже важливе і для самого вихователя, тому що допомагає краще пізнати студентів і встановити гарні відносини, відкриває захопливі для вихованців риси особистості самого викладача, робить викладача та студентів друзями і не заважає дотримуватися принципів субординації ділового спілкування.

Джерела та література

1. Разум сердца: мир нравственности в высказываниях и афоризмах / сост. : В. Н. Назаров, Г. П. Сидоров. – М. : Политиздат, 1990. – 605 с.
2. Сковорода Г. С. Повні зібрання творів : у 2 т. Т. 1 : Вірші. Байки. Трактати. Діалоги / Г. С. Сковорода. – К. : Наук. думка, 1973. – 531 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. для студ. магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 316 с.
4. Актуальные проблемы воспитательной работы в ВУЗе : сб. науч. ст. / ред. кол. О. Л. Скидин, С. Ф. Орлянский и др. – Запорожье : ЗГУ, 1996. – Вып. 1. – 116 с.
5. Сіднев Л. М. Діалектика виховання. Проблеми формування нової концепції / Л. М. Сіднев. – К. : Либідь, 1990. – 136 с.
6. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности / С. Д. Смирнов. – М. : [б. и.], 2001. – 304 с.
7. Вайнола Р. Х. Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу : навч. посіб. / Р. Х. Вайнола. – К. : Центр учбової л-ри, 2012. – 140 с.

Маковская Елена. Роль воспитательного влияния преподавателя современного университета в повышении уровня учебной активности студентов специальности «социальная педагогика». В статье рассмотрена проблема гуманизации высшего образования, возможности повышения ее качества средствами воспитания, роль преподавателя современного университета как воспитателя студенческой молодежи специальности «Социальная педагогика» в ситуации преодоления возможных противоречий на протяжении учебного процесса, повышения уровня учебной активности будущих социальных педагогов. Раскрыто, что воспитательный процесс в высшей школе может осуществляться успешно лишь при условии взаимного уважения и доверия между воспитателем и воспитанниками. Должно существовать доверие преподавателя к студенту, понимание особенностей его возраста, психики, индивидуальных особенностей, которые должны соединяться с пониманием неповторимости каждой личности.

Ключевые слова: воспитательное влияние, формирование личности специалиста, педагогическое взаимодействие, гуманизация, внеаудиторная работа, трансляция знаний, будущие социальные педагоги.

Maikovska Olena. Role of Educator Influence of Teacher of Modern University in Increase of Level of Educational Activity of Students of Speciality «Social Pedagogics». In the article the problem of humanizing of higher education, possibility of increase of its quality is considered by facilities of education, role of teacher of modern university as an educator of student young people of speciality «Social pedagogics» in the situation of overcoming of possible contradictions during an educational process, increase of level of educational activity of future social teachers. It is exposed, that an educator process at higher school can be carried out successfully only subject to condition mutual respect and trust between an educator and pupils. There must be a trust of teacher to the student, understanding of features of his age, psyche, individual features which must unite with understanding to the uniqueness of every personality.

Key words: educator influence, forming of personality of specialist, pedagogical co-operation, humanizing, позааудиторна work, translation of knowledges, future social teachers.

Статтю подано до редколегії
09.10.2012 р.